

Загадка Аляксандра Чарвякова

1937-ы... У гісторыі нашай рэспублікі гэты год — без перабольшання — быў па-сапраўднаму чорны і жудасны. Мяркуйце аднак самі.

11 красавіка ў Магілёўскім доме вар'ятаў, не вытрымаўшы нечалавечых допытаў і катаванняў, памёр Зміцер Жылуновіч — вядомы літаратар Цішка Гарны, старшыня першага ўрада Беларусі.

22 красавіка ў вагоне цягніка Уладзівасток — Масква застрэліўся былы старшыня Савета Народных Камісараў рэспублікі Язэп Адамовіч.

16 чэрвеня ў сваім рабочым кабінце ў Доме ўрада пакончыў з сабой старшыня Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта БССР і адзін з сустаршынь Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта СССР Аляксандр Чарвякоў.

21 чэрвеня забіўся насмерць, кінуўшыся галавой уніз у пралёт паміж лесвіцамі ў Народным камісарыяце ўнутраных спраў, старшыня Савета Народных Камісараў Беларусі Мікалай Галадзед: яго вялі на чарговы допыт...

Чатыры лёсы, чатыры АСОБЫ. А прыгадаем яшчэ сотні тысяч нашых радавых суайчыннікаў, таксама знішчаных у той год самай жудаснай і бесчалавечнай сістэмай — сталінізмам. Людзей без гучных пасадаў, тытулаў і званняў, але такіх жа шчырых, сумленных і праведных — і перад сабой, і перад Айчынай... І сэрца замрэ, калі ўсё гэта ўявіць хоць бы на адно імгненне.

Вось як партыйна-сталінская машына знішчыла аднаго з тых соцён тысяч — старшыню ЦВК СССР і ЦВК БССР Аляксандра Рыгоравіча Чарвякова.

Аляксандр Рыгоравіч ЧАРВЯКОЎ нарадзіўся 25 лютага (8 сакавіка па новаму стылю) 1892 года ў вёсцы Дукорка Ігуменскага павета. Са служачых. Скончыў Віленскі настаўніцкі інстытут (1915 г.). Адзін з арганізатараў і кіраўнікоў Беларускай сацыял-дэмакратычнай рабочай партыі. Удзельнік Кастрычніцкай рэвалюцыі ў Петраградзе. У студзені — маі 1918 года — камісар Беларускага нацыянальнага камісарыята. 1 студзеня 1919 года ў ліку пяці членаў Часовага рэвалюцыйнага рабоча-сялянскага ўрада падпісаў у Смаленску Маніфест аб абвешчэнні БССР. У 1920 — 1924 гг. — старшыня ЦВК БССР; у 1922 — 1937 гг. — адзін са старшын ЦВК СССР.

XVI з'езд Камуністычнай партыі (бальшавікоў) Беларусі, які пачаўся 10 чэрвеня 1937 года, павінен быў, па цвёрдым перакананні яе лідэраў, стаць рашаючым. І найперш належала даць “рашучы бой”. “нанесці канчатковы разгром” (іншай тэрміналогіі бальшавікі не прызнавалі) “ворагам народа” — нацыянал-дэмакратам, апартуністам, усялякага роду “ўхілістам”... Для дасягнення гнюснай і подлай мэты, пастаўленай цэнтральным апаратам КП(б)Б не ведала межаў. Беспадстаўныя абвінавачанні і брэдкія даносы і правакацыі, фабрыкаванне ніколі не існуючых “саюзаў” і групавак — партыя бальшавікоў і яе верныя памагаты — Народны камісарыят унутраных спраў у прамым сэнсе слова вялі фізічнае выцішчэнне лепшых сіл беларускага народа.

Ужо пры адкрыцці чарговага партыйнага “форуму” стала відавочна: чарга сталінскай гільяціны дайшла да члена бюро ЦК КП(б) Беларусі, старшыні ЦВК СССР і БССР Аляксандра Чарвякова.

...За тры месяцы да з'езда першым сакратаром ЦК КП(б)Б быў прызначаны Васіль Фаміч Шаранговіч. Дарэчы, ён стаў першым беларусам па нацыянальнасці, хто, нарэшце, узначаліў “кіруючую і накіроўваючую сілу” рэспублікі. Хто толькі не кіраваў да яго — на працягу амаль дваццаці папярэдніх гадоў! — нашым гаротным краем: армянін Мяснікян і літовец Міцкявічус-Капсукас, латыш Кнорыньш і паляк Багуцкі, рускія Асаткін-Уладзімірскі і Крыніцкі, яўрэі Гамарнік і Гей... Такая была воля Масквы. Шаранговіч жа, абгледжаны ў Іркуцкай акрузе — там ён быў першым сакратаром акруговага камітэта ВКП(б) — Казахстане і Харкаўскай вобласці, дзе ён з'яўляўся ўпаўнаважаным камітэта партыйнага кантролю ВКП(б), толькі тады, у 1937-м, быў “ацэнены” белакаменнай і вернуты на радзіму. Правераны сталіністамі ён быў дасканала і ў тым, што справіцца з “ганаровым і адказным” даручэннем, ніхто з акружэння “бацькі народаў” хутчэй за ўсё нават не сумняваўся.

Не паспеў Шаранговіч адкрыць з'езд, сфарміраваць яго кіруючыя

органы, як у прэзідыум пайшло шмат запісак з залы. І датычылі яны, у асноўным, аднаго і таго ж чалавека...

“Таварышу Шаранговічу.

Скажыце, ці правэраны палітвар Чарвякова і яго прыналежнасць да ўсіх варожых контррэвалюцыйных арганізацый?”

“Хачу спытаць у т. Чарвякова, як старога, адказнага работніка Беларусі, у якога на вачах класавыя ворагі рабілі свае гніюсныя справы. Чаму ён не прымаў мер супраць гэтых ворагаў? Відавочна, у некаторых пытаннях ён сам быў з імі салідарны, слепа давяраў усялякім прахадзімцам, нацдэмам, якія аказаліся польскімі шпіёнамі, вылучаў іх на адказныя пасты...”

“Тав. Шаранговічу. Адкажыце, як Чарвякоў выяўляў ворагаў партыі?”

І г. д., і да т. п.

Першы сакратар ЦК слачатку адчуў сябе няёмка: такога павароту партыйнага “форуму” ён ніяк не чакаў. Непрыемна было і перад членам прэзідыума выканкома камуністычнага Інтэрнацыянала, дзеячам міжнароднага і балгарскага рабочага руху Васілём Каларавым, які прысутнічаў на з’ездзе ганаровым госцем, ды і нявыкрутка атрымалася вялікая: Аляксандр Чарвякоў — тут, сярод дэлегатаў, як члена бюро ЦК, якому трэба было вылучаць у прэзідыум... Адным словам, наспяваў канфлікт.

Вопытны партыйны работнік, Шаранговіч змог усё ж накіраваць работу з’езда ў патрэбнае рэчышча. Пераважную большасць прысутных ён супакоў тым, што сказаў: “Таварыш Чарвякоў з намі, слова ён атрымае, і мы яго паслухаем...”

Васілю Шаранговічу і сапраўды было цяжка. Незадоўга да гэтага з ягонага ведама НКУС арыштаваў старшыню Савета Народных Камісараў БССР Мікалая Галадзеда, народнага камісара асветы Аляксандра Чарнушэвіча, іншых вядомых дзяржаўных і грамадскіх дзеячаў рэспублікі. І хоць сам Шаранговіч ведаў іх лепш, чым усе энквэдэшнікі, разам узятых, — і па сумеснай працы ў Беларусі, і як надзейных прыхільнікаў беларускай нацыянальнай справы — тым не менш перашкаджаць брудным дзеянням органаў не толькі не стаў, а нават паспрыяў: маўляў, хто іх ведае, гэтых нацдэмаў...

І першы сакратар вырашыў дзейнічаць на свой страх і рызыку. Прынамсі, кіраўнікам такога рангу тады гэта было не ў першы і, тым больш, не ў апошні раз.

Аднак даць слова Аляксандру Чарвякову раней, чым зрабіць справаздачны даклад ЦК КП(б)Б XVI з’езду, Шаранговіч, натуральна ж, не мог. Што было яму сказаць, як паднесці гэтыя сумненні і падазрэнні — і свае, асабістыя, і “таварышаў па партыі”... Рэбусаў і галаваломак, адным словам, было ў партыйнага лідэра больш чым дастаткова.

І гэта пры тым, што вопыту абвінавачванняў і вынясення прыгавораў партыя бальшавікоў ужо мела шмат. Там, у Маскве, “старэйшыя таварышы па партыі” ўжо закліямілі былі як здраднікаў і ўхілістаў М. Бухарына, А. Рыкава, М. Томскага... Ды што яны?! ВКП(б) разграміла і адстаяла свае пазіцыі — а гэта Шаранговіч ведаў выдатна — нават у “барацьбе” з цэлымі апазіцыямі: прампартыяй, працоўнай сялянскай партыяй, Саюзным бюро меншавікоў і інш. Адтуль жа, з Масквы, паступала катэгарычная і адназначная каманда: выяўляць і самым строгім чынам караць “саўдзельнікаў контррэвалюцыі і нацдэмаўшчыны”, “спачуваючых” ім.

Васілю Шаранговічу карцела падтрымаць гэту “барацьбу” адразу ж: тут, на месцы, у непасрэднай “сутычцы” са “зраднікамі”...

...Адносна Аляксандра Чарвякова ў справаздачным дакладзе ён сказаў усяго некалькі радкоў:

“У святле ўскрытых фактаў контррэвалюцыйнай, здрадніцкай ролі БКА (маецца на ўвазе Беларуска камуністычная арганізацыя, створаная ў 1920 годзе Усеваладам Ігнатоўскім і яго сябрамі, якую падтрымалі тагачасныя кіраўнікі Беларусі Чарвякоў і Кнорыньш і члены якой былі прыняты пазней у партыю бальшавікоў. — Заўвага А. М.), нацдэмаў, прыхых, якую яны адкрывалі на ўсім працягу часу ў нас, у Беларусі, у святле апошніх іх спраў нядарэмна будзе, калі тав. Чарвякоў, які з усімі імі ў свой час саўдзяраваўся і падтрымліваў (хоць ён ужо і крытыкаваў сябе за гэтыя свае памылкі), раскажа нам на XVI з’ездзе, як ён глядзіць на ўсё гэта зараз. Я думаю, што гэта будзе карысна і для нашай партарганізацыі, і для тав. Чарвякова”...

Ён, Шаранговіч, быў не толькі вопытным, а і хітры партработнік. Для яго, як бачна, Чарвякоў яшчэ нібыта і таварыш... А яшчэ першы сакратар ЦК меў намер “паслухаць” самага Аляксандра Рыгоравіча, пачуць думкі іншых пра яго. І гэта не было нейкай там гульнёй у дэмакратыю. Ён, хутчэй за ўсё, баяўся гневу мас (як большасці з прысутных у зале, так і мас народа) — беларусаў, што паспыталі ўжо і свабоды, і глумлення над сабой... За Чарвяковым жа стаялі сапраўдныя шырокія масы працоўных.

Лёс звёў Чарвякова і Шаранговіча яшчэ ў 1920-м. Тады польскія акупацыйныя ўлады арыштавалі аднаго з арганізатараў партызанскага руху ў Мінскай губерні 23-гадовага Васіля Шаранговіча і асудзілі на 20 гадоў катаргі. Уласны лёс аказаўся літасцiвым да маладога бальшавіка: дзякуючы цяжкім і складаным перагаворам з палякамі яго абмянялі на польскага асуджанага... Толькі-толькі заступіўшы на пасады старшыні Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта і старшыні Савета Народных Камісараў маладой Беларускай рэспублікі, Аляксандр Чарвякоў, пазнаёміўшыся спачатку з біяграфіяй, а потым і з самім Васілём Шаранговічам, рэкамендаваў яго намеснікам народнага камісара юстыцыі БССР, а потым — адказным сакратаром Савета прафсаюзаў Беларусі...

Шлях на партыйны Алімп быў адчынены!

...Слова для выступлення Аляксандру Чарвякову далі на ранішнім пасяджэнні XVI з'езда 14 чэрвеня 1937 года.

Ужо ідучы да з'ездаўскай трыбуны, ён адчуваў на сабе пільныя, пранізлівыя позіркі дэлегатаў. Практычна кожнага з іх Аляксандр Рыгоравіч ведаў асабіста: за семнаццаць гадоў работы ў роднай Беларусі ён скалясіў яе ўздоўж і ўпоперак, сустрэўшыся пры гэтым з тысячамі радавых працаўнікоў, не кажучы ўжо пра партыйцаў-бальшавікоў. Ён не меў зараз магчымасці зазірнуць хоць бы некаторым з іх у вочы, спытаць: што здарылася? У чым справа? Адчуваў ён на сабе і вельмі ўжо ўважлівы позірк з прэзідыума — позірк лідэра беларускіх бальшавікоў Васіля Шаранговіча...

І голас яго затрымцеў...

“Я, як член бюро ЦК КП(б)Б, які займаў адказны пост у Цэнтральным Выканаўчым Камітэце СССР і Савецкай Беларусі, нясу адказнасць за вялікія недахопы работы бюро ЦК і ўрада, за тое, што мы праглядзелі ворагаў народа...”

У адрозненне ад іншых прамоўцаў, у тым ліку і дакладчыкаў, ён казаў гэта не па паперчыне. І таму, мабыць, хваляваўся яшчэ больш.

А потым з трыбуны пасыпаўся на яго незвычайна жорсткія, беспадстаўныя, нахабныя абвінавачванні.

“...За час правэркі партыйных дакументаў ён ніводнага чалавека не выкрыў. Я не задаволены пазіцыяй Чарвякова...”

З поўным тэкстам
дакумента можна
азнаёміцца ў
бібліятэцы